

OHLÉDNUTÍ ZA ŽIVOTEM A INTERNACIONALISTICKÝM DÍLEM PROFESORA ANTONÍNA HOBZY

Pavel Šturma*

Abstrakt: Profesor Antonín Hobza byl zakladatelskou osobností české, respektive československé nauky mezinárodního práva. Byl profesorem Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, členem Institutu mezinárodního práva (IDI) a ke konci života členem Československé akademie věd a zakladatelem Kabinetu mezinárodního práva. Profesor Hobza ve své osobě spojoval teoretické a praktické znalosti mezinárodního práva. Díky svým zkušenostem z práce na Ministerstvu zahraničních věcí v prvních letech Československé republiky a zastupování státu před arbitrážními tribunály se snažil vždy vykládat svůj obor bez přílišného teoretizování (či spekulací) jako obor pozitivního práva. Kriticky se vymezoval vůči normativismu (ryzí nauce právní). V řadě aspektů byly jeho názory velmi moderní, např. v otázce možné subjektivity jednotlivců, nikoli neomezené suverenity států, role mezinárodních organizací a vyloučení války jako prostředku řešení mezinárodních sporů.

Klíčová slova: Hobza, historie a teorie mezinárodního práva, mezinárodní organizace, právo mírové a válečné, Společnost národů

ÚVODEM

V roce 2016 si připomeneme 140. výročí narození českého, respektive československého právníka a právního vědce, prof. Dr. Antonína Hobzy (1876–1954), který byl čelným představitelem naší nauky mezinárodního práva v první polovině 20. století. Profesor Hobza byl po mnoho let profesorem Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, ale na sklonku života se stal také členem tehdejší Československé akademie věd a zakladatelem kabinetu mezinárodního práva. Tento kabinet byl jedním ze tří pracovišť, ze kterých vznikl v roce 1955 Ústav státu a práva ČSAV.

I když profesor Antonín Hobza působil také v oboru církevního práva, v tomto příspěvku a celém tematickém čísle časopisu *Právník* si jej chceme připomenout jako zakladatelskou osobnost české nauky mezinárodního práva.

1. STRUČNĚ ZE ŽIVOTA ANTONÍNA HOBZY

Antonín Hobza se narodil 6. ledna 1876 v Rokytnici nad Rokytnou v rodině chalupníka jako jedno z osmi dětí. Absolvoval gymnázium v Třebíči. Po studiích na právnické fakultě pražské Univerzity Karlovy (české univerzity), kde promoval v roce 1902, začal pracovat jako právník, nejprve jako soudní praktikant v Praze, od roku 1904 jako koncipista v Zemském výboru království českého. Také působil jako prefekt Strakovy akademie. V roce 1907 se na PF UK habilitoval (původně v oboru kanonického práva), posléze byl jmenován mimořádným profesorem (1911) a řádným profesorem mezinárodního a církevního práva (1917).¹

* Prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc., Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i., a Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Příspěvek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122. E-mail: sturma@prf.cuni.cz.

Své první významné učebnicové dílo z oboru *Právo mezinárodní* psal jako aktivní voják v době I. světové války. Díl I. vyšel v roce 1915, díl II. roku 1919. Válečné zkušenosti přispěly k zformování názorů Antonína Hobzy na mezinárodní právo, ale i k jeho pacifistickému světovému názoru.

V poválečném období by povolán k působení v právní praxi nového československého státu, především na Ministerstvu zahraničních věcí. V letech 1920–1921 úřadoval jako šéf právní sekce tohoto ministerstva. Účastnil se i na jednáních a přípravných pracích mezinárodních smluv. V dalších letech pak také působil jako konzultant při MZV a v zahraničí jako zástupce ČSR před mezinárodními rozhodčími soudy ve sporech s Maďarskem a Německem.

Od začátku 30. let se Hobza znovu plně věnoval vědecké a pedagogické práci na fakultě. Do tohoto období spadá i jeho stěžejní dílo *Úvod do mezinárodního práva mírového* (1933, 1935), kde v duchu právního pozitivismu vybudoval propracovaný systém mezinárodního práva. Působil tam až do uzavření českých vysokých škol v roce 1939. Po osvobození se v akademickém roce 1945/46 vrátil do řad profesorského sboru, kde zůstal až do svého odchodu do penze.

Profesor Hobza ve své osobě spojoval teoretické a praktické znalosti mezinárodního práva. Díky svým zkušenostem z práce na MZV a zastupování státu před arbitrážními tribunály se snažil vždy vykládat svůj obor bez přílišného teoretizování (či spekulací) jako obor pozitivního práva. To však neznamená, že by neměl hluboké teoretické znalosti. Naopak, o jeho uznání, kterému se těšil doma i v zahraničí,² svědčí také to, že již od roku 1922 byl mimořádným, od roku 1948 pak řádným členem prestižního Ústavu mezinárodního práva (*Institut de Droit International*), mezinárodní vědecké instituce založené v roce 1873,³ která se zabývá soukromou kodifikací mezinárodního práva. Profesor Hobza také publikoval v zahraničí, mimo jiné je třeba zmínit jeho kurs v *Haagské Akademii mezinárodního práva*.⁴

Zakladatelská úloha Antonína Hobzy se projevovala i v dalších směrech. V roce 1952 byl jmenován akademikem, tedy řádným členem ČSAV, a z jeho podnětu byl zřízen při ČSAV Kabinet mezinárodního práva, do jehož čela byl jmenován Hobzův žák a jiný významný český internacionalista Jaroslav Žourek.⁵

Hobza stál také v roce 1921 u zrodu československé odbočky Sdružení pro mezinárodní právo (*International Law Association*),⁶ v níž zastával funkci místopředsedy a později předsedy, později dal podnět k založení Československého sdružení pro mezinárodní právo (1931), které lze považovat za předchůdce dnešní České společnosti pro mezinárodní právo.⁷

¹ Viz URFUS, V. Právnická fakulta 1918–1945. In: J. Havránek – Z. Pousta (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy IV, 1918–1990*. Praha: Karolinum, 1998, s. 85.

² Srov. MRÁZEK, I. Akademik Antonín Hobza. *Právník*. 1954, s. 536.

³ Ke vzniku IDI blíže srov. KOSKENNIEMI, M. *The Gentle Civilizer of Nations. The Rise and Fall of International Law 1870–1960*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, s. 39–41.

⁴ HOBZA, A. Questions de droit international concernant les religions. *Recueil des Cours de l'Académie de droit international de La Haye*. 1924, t. 5, s. 367–423.

⁵ Dlouholetý pracovník ÚSP ČSAV v Praze, v letech 1949–1961 byl též členem Komise OSN pro mezinárodní právo, zvláštní zpravodaj pro kodifikaci práva konzulárních styků. Po r. 1968 emigroval, žil a zemřel ve Švýcarsku.

⁶ Další soukromá mezinárodní vědecká organizace, založená v r. 1873, která dodnes existuje, její česká odbočka působí při Ústavu státu a práva AV ČR.

Antonín Hobza byl určitě složitá osobnost, která navíc žila ve velmi složité době. Úkolem toho příspěvku však není zabývat se z pohledu roku 2015 jeho životem, ale spíše jeho dílem,⁸ které má nepominutelný význam pro vytvoření české nauky mezinárodního práva, jež si vydobyla pevné místo nejen v kontextu ostatních právních disciplín pěstovaných na právnických fakultách v ČSR, ale snese též srovnání se světovou vědou.

2. VĚDECKÉ A PEDAGOGICKÉ DÍLO

Dílo profesora Antonína Hobzy v oblasti mezinárodního práva je poměrně rozsáhlé. Vedle prací věnovaných dílčím tématům byla většina jeho názorů systematicky vložena v několika knihách učebnicové povahy, z nichž první vyšly již v průběhu a těsně po skončení I. světové války.⁹

Jeho první publikace pochází z roku 1913 a již tehdy (před více než sto lety) dokázal jasně nastínit některé vývojové trendy mezinárodního práva.¹⁰ Jedná se především o význam mezinárodních organizací a diferencovaný přístup k subjektivitě v mezinárodním právu. V některých svých dílech Hobza propojil své znalosti z oborů mezinárodního práva a církevního práva. Týká se to nejen jeho francouzsky psaného kursu v *Haagské akademii mezinárodního práva* (1924), ale také některých českých prací.¹¹

Antonín Hobza se poměrně obsáhle a systematicky věnoval válečnému právu (dnes nazývané „právo ozbrojených konfliktů“), a to po celou dobu své profesionální dráhy od roku 1915 až do roku 1946.¹² Z jiných oblastí je možné zmínit příspěvek k mezinárodnímu právu trestnímu¹³ a článek věnovaný tehdy zcela novému mezinárodnímu leteckému právu.¹⁴ Hobza se také autorsky a editorsky podílel na *Slovníku veřejného práva československého*.¹⁵ Zde je třeba zmínit především jeho zásadní příspěvek k cizineckému právu, kde rozebral nejen historii, ale též soudobé problémy právního postavení cizinců a cizího majetku na státním území, otázky vyvlastnění a diplomatickou ochranu, kterou může stát poskytovat svým příslušníkům poškozeným v cizině,¹⁶ a to vedle drobnějších hesel, jako akcese nebo blokáda.¹⁷

⁷ K této společnosti blíže viz: <www.csmmp-csil.org>.

⁸ K tomu v novější české literatuře srov. MALENOVSKÝ, J. – NOVOTNÁ, K. Mezinárodní právo veřejné. In: Z. Masopust (ed.). *Právo a stát na stránkách Právnicka. 150 let českého právnického časopisu*. Praha: ÚSP AV ČR, 2011, s. 315–361.

⁹ HOBZA, A. *Právo mezinárodní. Díl 1*. Praha: Všehrd, 1915; *Díl 2*. Praha: Všehrd, 1919.

¹⁰ HOBZA, A. *Práve mezinárodním ku právu světovému. Díl I*. Praha: Všehrd, 1913.

¹¹ Viz např. HOBZA, A. *Autonomie náboženských svazů v moderním státě*. Praha, 1910; HOBZA, A. *Modus vivendi – politický konkordát uzavřený mezi vládou československou a Vatikánem*. Praha, 1930.

¹² HOBZA, A. *Jurisdikce ve věcech kořistních*. In: *Pocita Ottova*. Praha, 1915; HOBZA, A. *Právo mezinárodní: válečné právo pozemní*. Praha, 1923; HOBZA, A. *Přehled mezinárodního práva válečného. Dodatek: Trestání válečných zločinců*. Praha: Všehrd, 1946.

¹³ HOBZA, A. Mezinárodní delikt. In: *Pocita Miříčkova*. Praha, 1933, s. 129 an.

¹⁴ HOBZA, A. *Názvosloví leteckého práva*. *Právník*. 1924, s. 115 an.

¹⁵ HÁCHA, E. – HOBZA, A. – HOETZEL, J. – WEYR, F. – LAŠTOVKA, K. *Slovník veřejného práva československého*. Brno: Polygrafia, 1929.

¹⁶ *Ibidem*, s. 162–175.

¹⁷ *Ibidem*, s. 32 (heslo: Akademie mezinárodního práva), s. 33 (heslo: Akcese), s. 34 (heslo: Akt mezinárodní – Akt státní), s. 114–116 (heslo: Blokáda).

Nehledě na výše zmíněné a další práce napsané Antonínem Hobzou, jeho hlavní názory na mezinárodní právo byly prezentovány ve stěžejním díle z počátku 30. let nazvaném *Úvod do mezinárodního práva mírového*.¹⁸ Souběžně, respektive ještě před vydáním této učence připravil za pomoci tehdejšího člena jeho semináře Jaroslava Žourka sbírku dokumentů ke studiu mezinárodního práva.¹⁹

Z hlediska pedagogického je docela zajímavé (i ve světle současných diskusí o reformě právnického studia, respektive jeho povinném základu) číst to, co Hobza napsal o výuce mezinárodního práva veřejného na PF UK v Praze v úvodu ke svým *Dokumentům* již v roce 1931: „*Když jsem po prof. Dr. Trakalovi přejal úkol přednášet o právu mezinárodním, byl tento předmět zařazen mezi obory historickoprávní a byl přednášen v prvním oddílu studijním – toliko 3 hodiny týdně a jako předmět pro posluchače neobligátní. Hledě ke vzrůstající látce a stále většímu významu mezinárodního práva přednášel jsem později po 4 hodiny týdně a přeložil jsem přednášky do druhého studijního období (6. semestru) mezi disciplíny platného práva. Po světové válce bylo však stále více jasno, že se ani se čtyřmi hodinami nevystačí. ... A tak od roku 1930 koná se hlavní přednáška o této důležité právnické disciplíně na právnické fakultě Karlovy university v rozsahu 6 hodin týdně v jednom semestru. Současně přeložena byla tato přednáška ze 6. do 4. semestru, aby získáno bylo více času pro cvičení seminární.*“²⁰

Je pozoruhodné, že v roce 2015 probíhá povinná výuka mezinárodního práva veřejného na PF UK téměř ve stejných semestrech (třetím a čtvrtém.), tj. ve druhém ročníku magisterského studia v rozsahu dvou hodin přednášek a dvou hodin cvičení týdně. Velký nárůst matérie a významu mezinárodního práva oproti začátku 30. let minulého století dokonce ani neprovází nárůst počtu přednášek, ale tento stav je do jisté míry kompenzován větším počtem seminářů a dále nabídkou povinně volitelných předmětů. Není snad ani nutné zdůrazňovat, že další snížení počtu hodin či zrušení povinné výuky tohoto předmětu by představovalo nesmyslný a těžko obhajitelný krok zpět (někam ke stavu před I. světovou válkou)!

Vraťme se však zpět k názorům Antonína Hobzy, který patřil k představitelům právního pozitivismu, jak bylo ostatně typické pro tehdejší pražskou právnickou fakultu. Jak napsal například v úvodu k *Dokumentům*, „*mezinárodní právo je dnes pozitivně právní disciplínou. Není právem mezinárodním, co není obsaženo v mezinárodních smlouvách (právotvorných), nebo v mezinárodních obyčejích.*“²¹

Hobza vyjádřil své právně filozofické názory především v *Úvodu do mezinárodního práva mírového*. Jak uvádí na jeho začátku, snažil se především, aby „*všechny instituce podány byly jasně a ve svém pravém významu hledě ke skutečnému životu, jehož právní věda nikdy nemůže opustit beze škody. Poctivě jsem se snažil o objektivnost, jakož i objasnění nynějšího stavu nauky i praxe. K tomu cíli bylo třeba plně respektovati panující nauku. Své názory uvádím vedle toho, ale nestavím jich na místo běžné doktriny, již se řídí praxe, nýbrž vedle ní.*“²²

¹⁸ HOBZA, A. *Úvod do mezinárodního práva mírového. Část I.* Praha, 1933; *Část II.*, Praha, 1935. Navzdory názvu „úvod“ nejde o žádnou stručnou příručku, ale o úctyhodné dílo v rozsahu 523 s.

¹⁹ HOBZA, A. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva.* Praha, 1931.

²⁰ Ibidem, s. 3.

²¹ Ibidem, s. 3.

²² HOBZA, A. *Úvod do mezinárodního práva mírového. Část I.* Praha, 1933, s. 4.

A protože šlo především o učebnici, Hobza v *Úvodu* doporučil následující postup při studiu mezinárodního práva: nejprve četba dokumentů, potom čtenář „*přistoupí ke studiu, Úvodu a podle výkladů zde obsažených vrátí se opět a opět k textu hlavních mezinárodních předpisů pojatých do Dokumentů, aby pochopil správný jich obsah a mohl se sám pokusit o jich výklad*“.²³

Je třeba uvést, že přístup profesora Hobzy nebyl vždy tak neutrální, jak by se mohlo zdát na první pohled. Hobza své názory rozvíjel v polemice s ryzí naukou právní (normativismem), kterou představovali v té době hlavně Hans Kelsen a Alfred Verdross ve Vídni a František Weyr v Brně. Velmi ostře se vymezil proti učení „vídeňské školy“ (příčemž zpravidla ani nezmiňuje Weyra jako hlavního představitele brněnské školy): „*právní these vídeňské školy nemají vůbec co činiti s právem platným; pohybují se ve světě, jenž je skutečnému právu úplně cizí. Je to ryzí metafyzika a scholastika. V podstatě jde o právo přirozené v nové podobě*“.²⁴ Hobza si ovšem uvědomoval rozdíly mezi jusnaturalismem a normativismem, proto v poznámce pod čarou upřesnil, že zatímco starší nauka přirozenoprávní hájila určité právní zásady materiální na morálním základě, omezuje se nová nauka na formální stránku práva.

Proti tomu Hobza uvádí, že i když právní řád je jistě světem představ nebo fikcí, „*nesluší se zapomínati na to, že tyto představy jsou čerpány z praktického života a že praktickému životu mají sloužiti*“.²⁵

Ryzí nauka právní však nebyla jediným směrem právního myšlení, vůči kterému se Antonín Hobza ve své teorii mezinárodního práva vymezoval. V závěrečné poznámce ve svém *Úvodu* stručně informuje o tehdy nových koncepcích mezinárodního práva v sovětském Rusku a nacistickém Německu, které ostře zkritizoval: „*Obě koncepce, bolševická i Hitlerovská, znamenají radikální průlom do jednotné dosud nauky práva mezinárodního (aspoň pokud jde o základní principy). Od konce středověku budovala se tato nauka – celkem svorně spisovateli všech národů – původně dokonce společným vědeckým jazykem (latinským). ... Nyní se podniká se dvou různých stran útok právě na ideový základ mezinárodního práva – útok vedený nikoli jednotlivými spisovateli, nýbrž dvěma z nejmocnějších států světa, a to sjednocenými prostředky vědeckými i politickými*“.²⁶

Hobza tak již v roce 1935 bystře odhadl nejen hrozící nebezpečí politické, ale také hrozící riziko fragmentace mezinárodního práva na oblastní doktríny na základě ideového nebo rasového. Toho se velmi obával, kdyby mělo jít o jevy trvalé. Na druhé straně vyjádřil názor, že jde-li o jevy přechodné, mohla by z nich čerpat posilu idea mezinárodního regionalismu, které náleží, jak se zdá, nejbližší budoucnost.²⁷ Tyto myšlenky jsou pozoruhodně moderní, ať již jde o fragmentaci nebo regionalismus mezinárodního práva. Kniha byla psána v době, kdy hlavní proud nauky (včetně Hobzy) spoléhal na pokrokový vývoj mezinárodního práva a roli Společnosti národů. Jediný známý regionalismus byl v té době partikularismus Panamerické unie (předchůdce Organizace

²³ Ibidem, s. 6.

²⁴ Ibidem, s. 54–55.

²⁵ Ibidem, s. 55. Zde také v pozn. 63 upřesňuje, že „omezit právní vědu na pouhou formální stránku práva znamenalo by ochuditi ji a zbaviti ji významu pro kulturní a hospodářský život národů. Moderní doba žádá naopak, aby badatelská oblast právní vědy byla rozšířena – hlavně ve směru sociologickém.“

²⁶ Ibidem, s. 511.

²⁷ Ibidem, s. 511.

amerických států), vývoj vedoucí od počátku 50. let k evropské integraci tehdy stěží mohl někdo předvídat.

Nyní je vhodné stručně představit výběr z názorů profesora Hobzy na základní otázky teorie mezinárodního práva. Pro Hobzu je mezinárodní právo vyšší právní řád než právo vnitrostátní. Autor zde hovoří o primátu nebo superioritě mezinárodního práva. K tomu ale upřesňuje, že nejde o přednost v tom smyslu, jakoby právo vnitrostátní vznikalo cestou delegace ze strany práva mezinárodního. To by byla teze vídeňské školy (normativismu), se kterou Hobza nesouhlasil. Podle jeho názoru přednost mezinárodního práva „záleží v tom, že stát jest povinen řídit se jím i tehdy, když právo mezinárodní ustanovuje něco odchylného. Stát je zodpověden za plnění předpisů práva mezinárodního bez ohledu na právo vnitrostátní.“²⁸

Pokud však jde o vztah (poměr) mezinárodního a vnitrostátního práva, Hobza zastával (v té době převládající) dualistickou koncepci. Podle jeho názoru mezinárodní právo je „samostatná právní oblast naproti právu vnitrostátnímu, protože má jiné prameny, jiné formy a jiné zásady o vzniku a zániku právních předpisů než právo vnitrostátní. Dualismus v právu, t.j. existence dvou právních systémů na sobě nezávislých (třeba sebe doplňujících a popř. sebe prostupujících) odpovídá skutečnosti a dá se zjistit přesně vědeckým postupem, kdežto monistická konstrukce je ryzí fantastií.“²⁹

Co se týče otázky subjektů, zde jsou názory Antonína Hobzy diferencované. Za hlavní subjekty mezinárodního práva považoval sice státy, ale již v roce 1933 připustil za určitých podmínek i subjektivitu jednotlivců: „Dle panujících nauk mohou býti subjekty mezinárodních práv a povinností zpravidla jen státy. Výjimečně i jiná sdružení lidí a také jednotlivci – předpokládá, že jim subjektivita byla přiznána aktem mezinárodním. Tak je tomu u Společnosti národů, u některých stálých mezinárodních komisí, bojových formací uznaných za ‚válečnou stranou‘, odborových organizací zaměstnaneckých a zaměstnavatelských podle předpisů o Mezinárodní organizaci práce a podle různých mezinárodních smluv také u jednotlivců.“³⁰

Hobza také v mezinárodním právu rozeznává způsobilost k právům a způsobilost k právním činům. K tomu pak ještě dodává, že „právo tvornými subjekty jsou však v oboru mezinárodního práva toliko státy a jejich svazy (např. Společnost národů)“.³¹ Poměrně obsáhlou pozornost věnuje otázce subjektivy jednotlivce, kde zaujímá v duchu pozitivismu opatrné, ale vývoji otevřené stanovisko, že „nelze dosud vůbec zásadně rozhodnouti, je-li jednatel subjektem mezinárodního práva, máme-li na mysli právo platné. ... V právu pozitivním se někdy subjektivita jednotlivců uznává, někdy – snad dosud častěji – neuznává. Vše záleží na smlouvě, o níž jde. Je to věc správné interpretace. Tendence vývoje je jasná; směřuje k zásadnímu uznání subjektivy osob fyzických i právnických.“³²

Podle Hobzy je vznik státu především pouhé faktum. Vzhledem k tomu, že neexistují dosud pravidla o vzniku a zániku státu, domníval se, že otázka vzniku nebo zániku určitého státu nemá smyslu. Úvahy o pravidlech o tvoření států náležejí nikoliv do práva,

²⁸ Ibidem, s. 62.

²⁹ Ibidem, s. 58.

³⁰ Ibidem, s. 160.

³¹ Ibidem, s. 161.

³² Ibidem, s. 163.

nýbrž do politiky. Hobza nicméně připouští, že právní úprava této otázky je „zásadně možná a snad k ní jednou dojde“. ³³ To je názor, který v hlavním proudu nauky mezinárodního práva převládá dodnes. Teprve v poslední době se objevují názory, zejména v kontextu mezinárodněprávního konstitucionalismu, které kladou větší důraz na legitimitu, principy demokracie a vlády práva (*rule of law*). ³⁴

Hobza ovšem rozlišoval vznik státu (jako faktum) od jeho členství v mezinárodním společenství, které vznik státu sám o sobě ještě nezakládá. „*Toto vzniká pouze uznáním se strany států ostatních. Pokud stát nebyl uznán, nemůže uplatňovati své osobnosti ve stycích mezinárodních, i když jeho existence je nepochybná.*“ ³⁵

Pojem mezinárodní společenství vůbec zaujímá poměrně důležité místo v Hobzově koncepci mezinárodního práva. Podle jeho názoru mezinárodní společenství států není vůbec přesně ohraničenou veličinou, protože tu není pevného počtu subjektů. Plnoprávnými členy mezinárodního společenství jsou pouze suverénní státy. Nejdůležitějšími zásadami, na nichž spočívá dosavadní společenství států, jsou zásada státní suverenity a zásada rovnosti států. Jak Hobza dále uvádí, „*důsledkem obou uvedených zásad je potřeba souhlasu všech států k opatřením, jimiž má být vázán svět ve společenství států zastoupený*“ ³⁶ Z toho pak vyplývá rovnost hlasů států na kongresech a konferencích, požadavek jednomyslnosti a problém s většinovým rozhodováním.

Hobza proto došel k závěru, že „*dnes je pojem naprosto neomezené suverenity překonaným stanoviskem. Nynější světová politika vyžaduje omezení státní suverenity ve prospěch mezinárodní právní organizace. Bylo již dříve uvedeno, že na místě neomezené suverenity se nyní stále více zdůrazňuje princip vzájemné závislosti – interdependence – států.*“ ³⁷

To je ovšem podle Hobzy spíše tendence než již plně fungující stav. Realisticky konstatuje, že „*mezinárodní společenství není jednotným svazem. Je založeno na jednotě práva, nikoli však na jednotné organizaci.*“ Místo toho se uplatňuje princip speciálních svazů pro jednotlivé obory právního života mezinárodního, včetně vytváření zvláštních společných orgánů. Nelze zatím odhadnout, zda dojde k založení jednotného svazu států. Hobza přesto predikoval, že „*vývoj spěje nesporně k vyšším asociacím nadstátním, prozatím aspoň partikulárním. Společnost národů je předčasným pokusem o universální svaz států... Společnost národů je dosud sice svazem toliko partikulárním, ale přes to vrcholnou, nejdůležitější organizací mezinárodní.*“ ³⁸

Není tedy náhodou, že Hobza věnoval hned celé dvě rozsáhlé kapitoly Společnosti národů ³⁹ a Mezinárodní organizaci práce. ⁴⁰ Je zajímavou shodou okolností, že se v poslední době, téměř po 100 letech od vzniku, i v zahraničí část nauky vrátila k důkladnému studiu Paktu Společnosti národů. ⁴¹

³³ Ibidem, s. 165.

³⁴ Srov. např. PETERS, A. Humanity as the A and Ω of Sovereignty. *European Journal of International Law*. 2009, Vol. 20, No. 3, s. 513–544.

³⁵ HOBZA, A. Úvod do mezinárodního práva mírového. Část I. Praha, 1933, s. 165.

³⁶ Ibidem, s. 205.

³⁷ Ibidem, s. 206.

³⁸ Ibidem, s. 206.

³⁹ Ibidem, s. 214–251.

⁴⁰ Ibidem, s. 252–262.

⁴¹ Srov. KOLB, R. (ed.). *Commentaire sur le Pacte de la Société des Nations*. Bruxelles: Bruylant, 2014.

Rovněž není náhodou, že Hobza, který poznal hrůzy I. světové války, zastával humanistický a mírový přístup k mezinárodnímu právu. V té době bylo obvyklé dělit velké kursy mezinárodního práva na dvě základní části: právo mírové a právo válečné. Ve své stěžejní práci, *Úvodu*, se zabýval obsáhle pouze první z oblastí. Přesto tam vedle kapitol věnovaných např. ochraně menšin, pokojnému řešení sporů nebo mezinárodnímu právu trestnímu zařadil tehdy novátorskou kapitolu „*Zachování míru (Odstranění válek)*“, ve které se alespoň stručně zabýval preventivními i represivními prostředky.⁴² Vedle prostředků řešení mezinárodních sporů tam zařadil smlouvy o zákazu války, neútočení a odzbrojení, jakož i systém kolektivní bezpečnosti Společnosti národů. Lze říci, že zde ve stručnosti nastínil tehdy platné *jus ad bellum*.

Hobza do začátku II. světové války nestihl knižně zpracovat válečné právo (*jus in bello*), ale hned v roce 1946 vydal své přednášky z této oblasti spolu s aktuálním dodatkem týkajícím se trestání válečných zločinců. V úvodní kapitole se však ještě vrátil k povaze války (a tím částečně k pravidlům *juris ad bellum*). Podle Hobzy „*válka je nejzazším svépomocným prostředkem, dle nynějšího právního přesvědčení vlastně mezinárodním zločinem, jde-li o válku útočnou. Válečná akce podniknutá kolektivně (jménem nadstátní organizace) za účelem zachování míru nebo mezinárodního práva není válkou v dosavadním smyslu, nýbrž způsobem mezinárodní exekuce.*“⁴³ Vzhledem k tomu, že jde o vydané přednášky z roku 1939, není zde ještě obsažen rozbor Charty OSN. Přesto jde o docela přesné a výstižné rozlišení zakázaného a legálního použití ozbrojené síly.

V dalších čtyřech kapitolách této knížky pak přehledně představil základní otázky válečného práva, poté válečné právo pozemní, válečné právo námořní a válečné právo vzduchové. Zcela novým, poválečným textem, je pak dodatek, ve kterém Hobza stručně popsal problematiku trestání válečných zločinců.⁴⁴ Tento poměrně krátký, ale výstižný text se zabývá předválečným vývojem, novými předpisy o trestání válečných zločinců, včetně charakteristiky Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku⁴⁵ a argumentace založené na tezi revolučního práva,⁴⁶ jakož obsahuje i pasáž věnovanou trestání válečných zločinců v Československu.

ZÁVĚREM

Toto stručné a přehledné vstupní připomenutí, myslím, dobře ukázalo, že přes řadu desetiletí a dobový jazyk, který se může jevit poněkud archaický, mnohé z díla profesora Hobzy má co říci i dnešnímu čtenáři. To je dokladem nejen vyšší kontinuity a stability mezinárodního práva oproti vnitrostátnímu právu (zvláště českému), ale též toho, jak na svou dobu moderní, pokrokové myšlenky Hobza vyjádřil ve svých knihách.

V dalších článcích obsažených v tomto zvláštním čísle časopisu *Právník* najde čtenář řadu příspěvků, zčásti věnovaných odkazu Antonína Hobzy pro současnou nauku

⁴² Viz HOBZA, A. *Úvod do mezinárodního práva mírového*, op. cit., s. 438–453.

⁴³ HOBZA, A. *Přehled mezinárodního práva válečného. Dodatek: Trestání válečných zločinců*. Praha: Všehrad, 1946, s. 18.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 151–171.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 157–158.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 164–167.

mezinárodního práva, převážně pak jednotlivým aktuálním aspektům současného mezinárodního práva.

To je právě smyslem tohoto edičního počínu, nejen si připomenout při příležitosti 140. výročí narození život a dílo významného československého internacionalisty, ale zejména ukázat, jak současní čeští a slovenští autoři navazují na jeho odkaz a rozvíjejí jej.

Závěrem bych si dovilil odcitovat jedno z povzdychnutí Hobzy nad tehdejší stavem nauky mezinárodního práva: „*Z toho, co bylo uvedeno, je zřejmo, že není stav nauky o podstatě mezinárodního práva nikterak uspokojivý. Roztříštěnost názorů vadí zdárnému vývoji vědy mezinárodního práva.*“⁴⁷ Bylo by zajímavé vědět, co by řekl Hobza na současný stav nauky, proti jehož roztříštěnosti a eklekticismu se stav na začátku 30. let minulého století jeví jako poměrně přehledný.

V každém případě se domnívám, že má smysl věnovat i v českých podmínkách větší pozornost teorii a historii mezinárodního práva. Po roce 1990 se vcelku pochopitelně hlavní úsilí naší poměrně početně slabé komunity internacionalistů zaměřilo na dohánění a srovnávání kroku se světovou, převážně západní naukou mezinárodního práva. Pro českého čtenáře a studenta bylo třeba odhalit a přiblížit zejména některé speciální oblasti mezinárodního práva, které byly dříve opomíjené či podceňované, jako mezinárodní právo lidských práv, uprchlické právo, mezinárodní ekonomické právo, nemluvě ani o právu ES/EU. Nyní však tyto dluhy byly z převážné části vyrovnány, takže nastal čas obrátit pozornost více k obecným otázkám mezinárodního práva.

I zde však hrozí jedno velké úskalí, které je spojené (podobně jako již v době, o které psal Hobza) s velkou roztříštěností názorů. Málo poučený čtenář pak může lehce propadnout obdivu k některým ze zahraničí přicházejícím módním teoriím. Proti tomu je možné nabídnout systematické studium významných děl starších i novějších autorů, a to jak zahraničních, tak českých. Zejména na úrovni doktorského studia by se to mělo stát nepsaným pravidlem. Proto jsem přivítal záměr na stránkách *Právníka* připomenout Hobzův přínos pro nauku mezinárodního práva a věřím, že redakce bude v takovýchto projektech i nadále pokračovat.

⁴⁷ HOBZA, A. *Úvod do mezinárodního práva mírového*, s. 58.

Looking Back at the Life and Internationalist Work of Professor Antonín Hobza**Pavel Šturma**

Abstract: *Professor Antonín Hobza was a founding figure of Czech or rather Czechoslovak doctrine of international law. He was professor of Law at Law Faculty of Charles University in Prague, member of the Institut de Droit International and in the last years of his life a member of the Czechoslovak Academy of Sciences and founder of the Cabinet of International Law. Professor Hobza's personality combined both theory and practice of International Law. Thanks to his work experience from the Ministry of Foreign Affairs during the early years of the new Czechoslovak Republic and his representation of the State before arbitration tribunals, he always aimed at teaching without unnecessary theoretical speculations, as a branch of positive law. He took critical stance towards the pure theory of law (normativist school). His teachings were quite modern in many aspects, such as the issue of personality of individuals, non-absolute sovereignty of States, and the role of international organizations and excluding war as a means of settling international disputes.*

Key words: *Hobza, history and theory of international law, international organizations, law of peace and war, League of Nations*